

УДК 811.111-32'18

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211011](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211011)

ПРОПОВІДНИЦЬКИЙ ДИСКУРС КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗІСТАВНОЇ ТЕОЛІНГВІСТИКИ

Кравченко Н. О.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0001-5713-1616

Матієнко-Сільницька А. В.

викладач, Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID 0000-0001-5097-0302

Статтю присвячено висвітленню результатів дослідження лексичних засобів реалізації сакральності в англomовній та україномовній проповідях з точки зору зіставної теолінгвістики. Розглянуто історію становлення та основні тенденції розвитку нової синтетичної дисципліни — теолінгвістики — загалом та зіставної теолінгвістики зокрема, що знаходиться у стадії становлення в надрах синхронічної теолінгвістики та передбачає вивчення проявів релігії, які закріпилися і відбилися в зіставлюваних мовах, незалежно від їх генеалогічної і типологічної приналежності, а також тотожності, подібності та відмінності в способах відображення, збереження і передачі релігійного змісту. За урахуванням особливостей англіканського та православного проповідницького дискурсу, що належать до різних християнських течій, виявлено наявність в аналізованих проповідях сакральної лексики трьох видів: традиційно релігійна лексика, за допомогою якої виражаються релігійні значення і смисли у текстах проповідей, що аналізуються; лексика, використовувана в основних сакральних текстах — Старому Заповіті, Євангелії, яка є інтертекстуальним маркером текстів релігійної проповіді й апелює до фонду загальних знань адресата; лексика, що належить до мови повсякденного спілкування, але в контексті релігійної проповіді набуває значення релігійної. В результаті проведеного дослідження англomовного та україномовного проповідницького дискурсу з позицій зіставної теолінгвістики зроблено висновок про те, що, незважаючи на конфесійні відмінності, національні особливості взаємодії християнської релігії з культурою, історією, соціальними відносинами тієї чи іншої нації, мовні показники (зокрема, лексичні засоби вираження категорії сакральності) містять багато спільного в текстах англійської та української проповідей. Намічено перспективи подальших розробок із залученням методів зіставної теолінгвістики для дослідження різномовних релігійних (проповідницького та молитовного) дискурсів на всіх мовних рівнях — лексичному, синтаксичному, просодичному.

Ключові слова: проповідницький дискурс, зіставна теолінгвістика, сакральна лексика.

ПРОПОВЕДНИЧЕСКИЙ ДИСКУРС СКВОЗЬ ПРИЗМУ СОПОСТАВИТЕЛЬНОЙ ТЕОЛИНГВИСТИКИ

Кравченко Н. А.

доктор филологических наук, профессор,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Матиенко-Сильницкая А. В.

преподаватель, Национальный университет «Одесская юридическая академия»

Статья посвящена освещению результатов исследования лексических средств реализации сакральности в англоязычной и русскоязычной проповедях с точки зрения сопоставительной теолингвистики. Рассмотрена история становления и основные тенденции развития новой синтетической дисциплины — теолингвистики — в общем и сопоставительной теолингвистики в частности, что находится в стадии становления в недрах синхронической

теолингвистики и предусматривает изучение проявлений религии, которые закрепились и отразились в сопоставляемых языках, независимо от их генеалогической и типологической принадлежности, а также тождества, сходства и различия в способах отображения, хранения и передачи религиозного содержания. Учитывая особенности англиканского и православного проповеднического дискурса, принадлежащих к различным христианским течениям, выявлено наличие в анализируемых проповедях сакральной лексики трех видов: традиционно религиозная лексика, с помощью которой выражаются религиозные значения и смыслы в текстах проповедей, которые анализируются; лексика, используемая в основных сакральных текстах — Ветхом Завете, Евангелии, которая является интертекстуальным маркером текстов религиозной проповеди и апеллирует в фонд общих знаний адресата; лексика, которая принадлежит языку повседневного общения, но в контексте религиозной проповеди приобретает значение религиозной. В результате проведенного исследования англоязычного и украиноязычного проповеднического дискурса с позиций сопоставительной теолингвистики сделан вывод о том, что, несмотря на конфессиональные различия, национальные особенности взаимодействия христианской религии с культурой, историей, социальными отношениями той или иной нации, языковые показатели (в частности, лексические средства выражения категории сакральности) содержат много общего в текстах английской и украинской проповедей. Намечены перспективы дальнейших разработок с привлечением методов сопоставительной теолингвистики для исследования разноязычных религиозных (проповеднического и молитвенного) дискурсов на всех языковых уровнях — лексическом, синтаксическом, просодическом.

Ключевые слова: проповеднический дискурс, сопоставительная теолингвистика, сакральная лексика.

PREACHING DISCOURSE THROUGH THE PRISM OF COMPARATIVE THEOLINGUISTICS

Kravchenko N.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa I.I. Mechnikov National University

Matiienko-Silnytska A.

lecturer, National University «Odessa Law Academy»

The article is devoted to the demonstration of the results of lexical means study of sacredness realization in English and Ukrainian sermons from the point of view of comparative theolinguistics. The history of formation and main tendencies of development of a new synthetic discipline — theolinguistics — in general and comparative theolinguistics in particular, which stands in the stage of formation of theolinguistics and involves the study of manifestations of religion as well as identities, similarities and differences in the ways of reflecting, preserving and transmitting religious content. Taking into account the peculiarities of Anglican and Orthodox preaching discourse belonging to different Christian denominations, the analyzed sermons revealed the presence of three types of sacred vocabulary: traditional religious vocabulary, which expresses religious meanings and meanings in the texts of sermons under analyses; vocabulary used in the main sacred texts — the Old Testament, the Gospel, which is an intertextual marker of the texts of religious sermons and appeals to the fund of general knowledge of the addressee; vocabulary that belongs to the language of everyday communication, but in the context of religious preaching acquires religious significance. As a result of the study of English and Ukrainian preaching discourse from the standpoint of comparative theolinguistics, it was concluded that, despite religious differences, national features of the interaction of the Christian religion with culture, history, social relations of a nation, linguistic indicators (including lexical expressions) categories of sacredness) contain much in common in the texts of English and Ukrainian sermons. Prospects for further development with the involvement of methods of comparative theolinguistics for the study of multilingual religious (preaching and prayer) discourses at all language levels — lexical, syntactic, prosodic.

Key words: preaching discourse, comparative theolinguistics, sacred vocabulary.

Вступ. Інтерес лінгвістів до релігійної проблематики в останні десятиліття зумовив появу теолінгвістики як нового наукового напрямку в мовознавстві. Питання, релевантні для релігійної наукової сфери, вирішувалися і раніше, однак ідея виділення теолінгвістики як самостійної дисципліни з чітко окресленим колом проблем, метою і завданнями, об'єктом і методами дослідження виникла порівняно недавно. Саме цим зумовлено як неоднорідність підходів до розуміння цілей і завдань теолінгвістики, так й кола питань, актуальних для даної дисципліни.

У найзагальнішому сенсі теолінгвістика визначається матеріалом дослідження і розвивається у межах сучасної антропоцентричної парадигми. Структурно-семантичний аналіз мови, здійснений на матеріалі релігійного тексту і забезпечений богословським коментарем, визнається теолінгвістичним.

Уперше термін «теолінгвістика» з'явився у лінгвістичних працях у 1976 році. Фундатором теолінгвістики вважають бельгійського лінгвіста, Жан-П'єра ван Ноппена, який задекларував теолінгвістику як розділ мовознавства, скерований «описати, як людське слово може бути вжито щодо Бога, а також те, яким чином мова функціонує в релігійних ситуаціях, у ситуаціях, невідповідних жорстким стандартам безпосередньої односторонньої комунікації» (van Norren, 2004). Подальшому поширенню терміна *теолінгвістика* сприяв Д. Кристал, який умістив у свою енциклопедію «*The Cambridge Encyclopedia of Language*» 1987 року статтю «теолінгвістика» (Crystal, 2003: 463). За визначенням Д. Кристала, цей термін позначає науку, що вивчає відношення «мова: релігійна теорія і практика», ставлення, експліковане в текстах церковних ритуалів, у мові Святого Письма, в текстах проповідей, у молитвах, у посланнях ієрархів церкви та в індивідуальних висловлюваннях вірян.

Програмною статтею, де задекларовано плідність потенційної взаємодії теології та лінгвістики, прийнято вважати роботу А. Вагнера, де відокремлено дві перспективи функціонування нової дисципліни: лінгвістичну і теологічну. У сфері мови у рамках теолінгвістики А. Вагнер зачіпає такі проблеми: особливості релігійної мови; проблему релігійної мовленнєвої поведінки — релігійних форм комунікації; специфіку сфери вживання релігійної мови (Wagner, 1999: 509). Як конкретні дослідницькі проекти він пропонує такі: лінгвістичний аналіз окремих елементів церковного богослужіння, аналіз релігійних комунікативних ситуацій, пов'язаних із певними ритуалами, аналіз мови катехізису (катехізис — курс християнського богослов'я, викладений у формі питань і відповідей), що містить і вивчення мови бесід та проповідей у молодіжному середовищі тощо.

У слов'янському мовознавстві теолінгвістика активувалася на перетині XX і XXI століть у руслі тенденції «інтегрування теологічного знання у світогляд та культуру», яка все виразніше виявляється в сучасному світі (Назаров, 2004: 5). Серед виокремлених і підходів наводимо такі:

1) герменевтичний метод — загальний і спеціальний, лінгвістичний та екстралінгвістичний. Загальний герменевтичний метод досліджує принципи тлумачення всього тексту і містить історико-культурний, контекстуальний, лексико-синтаксичний та ідейний аналіз. Спеціальний герменевтичний метод вивчає правила, які застосовуються

до конкретних літературних жанрів із їхньою специфікою (Новейший словарь религиоведения, 2010: 105-106);

2) метафізичний метод сприяє розумінню онтології об'єкта;

3) антропоцентричний підхід допомагає виявити людський фактор у мові;

4) системний підхід дає змогу розглядати змістову сферу, що репрезентує досліджуваний концепт у цілісності його складників;

5) аксіологічний підхід відкриває можливість для розуміння того, як за допомогою даного концепту людина висловлює своє ставлення до світу;

6) методи етимологічної та словотворчої реконструкції; при характеристиці текстової репрезентації використовуються також методи порівняльно-зіставного, компонентного, дистрибутивного і контекстологічного аналізу (Шамарова, 2011).

Актуальність виявлення і дослідження широкого кола проблем зіставної теолінгвістики підкреслюється професором православного богословського факультету Белградського університету Ксенією Кончаревич, яка метою зіставної теолінгвістики вважає «вивчення проявів релігії, які закріпилися і відбилися в зіставлюваних мовах», незалежно «від їх генеалогічної і типологічної приналежності, а також тотожності, подібності та відмінності в способах відображення, збереження і передачі релігійного змісту» Кончаревич, 2012: 15).

Розмірковуючи про перспективи розвитку теолінгвістики, К. Кончаревич стверджує, що «вона повинна поділятися на загальну і часткову теолінгвістики. **Часткова** теолінгвістика повинна досліджувати вияви конкретної релігії у мові, **загальна** повинна займатися релігійними універсаліями» (Кончаревич, 2012: 15). Крім того, «теолінгвістика може бути теоретичною і прикладною, синхронічною і діяхронічною. **Синхронічна** теолінгвістика повинна вивчати процеси, що відбуваються у мові та суспільстві на даний момент, **діяхронічна** — вивченням явищ і змін у процесі історичного розвитку мови й суспільства, що передбачає порівняльно-історичний підхід» (Кончаревич, 2012: 15).

У руслі синхронічної теолінгвістики перспективним і актуальним напрямком представляється **зіставна** теолінгвістика, визначення предмета, мети, завдань, методів якої в даний час знаходиться на стадії становлення.

Питання про термінологічний апарат теолінгвістики на цей момент також перебуває в стадії обговорення: одні дослідники схиляються до застосування вже наявного потенціалу наукової мови замість створення нової термінології (Д. Беньковська, В. Постовалова), інші пропонують увести в термінологічний апарат теолінгвістики нові терміни — **теонема** (специфічні фонетичні, словотвірні, морфологічні, лексичні, фразеологічні та синтаксичні засоби, які використовуються для передачі релігійного змісту і роблять релігійну мову впізнаваною) (Гадомский, 2005: 19) та **релігіолект** (порівняно стійка, соціально маркована підсистема мовної системи, яка обслуговує мовні потреби обмеженої соціальної групи віруючих — членів певного релігійного суспільства) (Киквидзе, 2018: 117). Виходячи з того, що релігіолект відображає теоцентричну картину світу і характеризується чітко вираженими лексичними, фонетичними і граматичними особливостями, вважається можливим отримання більш об'ємних

та достовірних даних щодо специфіки релігійної мови за допомогою виокремлення такої мовної підсистеми.

Ставлячи під сумнів доцільність об'єднання різнорівневих одиниць мови в одну універсальну «тео»-одиницю, тим не менш, підтримуємо перспективність дослідження проявів регіональної специфіки релігійної мови на лексичному рівні, особливо при зіставленні неспоріднених мов.

Метою статті є дослідження лексичних засобів реалізації сакральності в англійській та українській проповідях з точки зору зіставної теолінгвістики. Відповідно до мети сформульовано наступні **завдання** розробки: розглянути основні тенденції розвитку нової синтетичної дисципліни — теолінгвістики — загалом та зіставної теолінгвістики зокрема; схарактеризувати основні особливості англійського та православного проповідницького дискурсу; виявити спільні особливості вживання сакральної лексики різних видів у текстах проповідей, що аналізуються.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої у статті мети застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. У межах загальнонаукових методів залучено *описовий метод* для виявлення комплексу характерних ознак об'єкта дослідження. В рамках *структурного методу* релевантними стали елементи *компонентного аналізу*, які уможливили виявлення семантичних особливостей досліджуваних дискурсів. *Лінгвокультурологічний аналіз* прислужився у виявленні й поясненні відмінностей англійського та православного дискурсів. Реєстрову специфіку кожного з них виявив *лінгвостилістичний аналіз*. В руслі *теолінгвістичного підходу* розглядалися структурно-семантичні особливості досліджуваних дискурсивних утворень, супроводжувані богословським коментарем.

Матеріалом дослідження слугували тексти проповідей вищих ієрархів української православної церкви в Канаді і проповідей вищих ієрархів англійської церкви, прочитані ними в період з 1975 по 2005 рік.

Результати і обговорення. Вибір проповідей священнослужителів Української православної церкви в Канаді обумовлений тим, що, будучи у вимушеній ізоляції від природного мовного середовища, священнослужителі українських церков за кордоном зберегли трепетне ставлення до рідної мови і не були схильні ані до впливу атеїстичних тенденцій, ані до політичного впливу, що призвело в даний час до декілька «світського» читання проповіді в Україні. Вибір англійських проповідей пояснюється тим, що будучи державною, англійська церква тісно пов'язана з навколишнім її суспільним та політичним середовищем і несе на собі «печать свіжості і релігійної дійсності — з'єднання «сучасності» і жвавості з незмінністю самого релігійного змісту» (Амфитеатров, 1846: 289). Тому вважаємо за доцільне розглянути способи реалізації сакральності в текстах, які характеризуються «сучасністю і жвавістю» мовних показників.

У лінгвістиці набуло поширення поняття «сакральні тексти» (Адмони, 1994), під якими розуміються практично всі види релігійних текстів. Сакральність в даному випадку передбачає деяку віддаленість від утилітарного мови. Пояснення цьому криється в тому, що сакральні (читай — релігійні)

тексти, будучи результатом одкровення згори, являють собою, по термінології В.А. Кухаренко, закриті системи (Кухаренко, 1978: 63). Це означає, що вони не можуть бути ні переглянуті, ні піддані подальшому розвитку, а тільки витлумачені.

На відміну від текстів Біблії, тексти проповіді повинні бути налаштовані синхронно з часом і епохою, щоб бути зрозумілими сучасному адресату, але без шкоди для змісту першоджерела (Старого Заповіту і Євангелія).

У зв'язку з цим, текст проповіді можна вважати «вторинної формою сакральних текстів» (Адмони, 1994: 99), яка несе на собі стильові риси того основоположного тексту, в якому викладена відповідна релігія. При породженні тексту християнської проповіді в якості основного, сакрального виступає певний фрагмент або тема з Біблії.

Як відомо, в мові існує лексика, найбільш вживана в одній сфері і неживана або рідко вживана в інших сферах. Ця лексика становить лексичну прозорість (Малинович, 1996: 87) даної сфери спілкування і відповідних текстів. Текст християнської проповіді є не просто особливим видом тексту, створюваним адресантом на основі абсолютної віри, він відрізняється від інших текстів своїми лексичними ознаками, в основі яких лежить лексика особливої сакральної прозорості.

В результаті аналізу досліджуваних проповідей виявилось, що в даних текстах використовується сакральна лексика декількох рівнів.

До першого рівня відноситься *традиційно релігійна лексика* — вузька понятійна і термінологічна підсистема — та частина словникового складу мови, за допомогою якого виражаються релігійні значення і смисли. Це та лексика, яка безпосередньо характеризує релігійний текст, присутній у всіх видах текстів релігійної проповіді, незалежно від того, з якого приводу вона вимовляється, перед яким адресатом. До цього рівня належить:

- лексика, що позначає символ віри:

Бог/God, Ісус Христос/Jesus Christ, Святий Дух/Holy Spirit

Необхідно відзначити, що в текстах усіх досліджуваних проповідей спостерігається частотне вживання лексики, що позначає символ віри, чим і пояснюється велика різноманітність номінацій:

Бог – Владика, Господь, Всевишній, Отче

God – Lord, Father, Almighty

Ісус Христос – Спаситель, Син Божій, Месія, Богочоловік

Jesus Christ – Saviour, the Son of God, Messiah

Святий Дух – Священний Дух, Дух Божій

Holy Spirit – the Spirit of God, Holy Ghost

- лексика, що позначає основні релігійні дії:

молитися/to pray, молитва/prayer, хрещення/baptism, хреститися/to baptise, вірити/to believe, проповідувати/to preach, to sermonize; богослужіння/divine service, ніч/fast та ін.

- лексика, що позначає церковні інститути: *церква/church, монастир/monastery, обитель/cloister* та ін.

- лексика, що позначає конфесійні відмінності: *православна/Orthodox, католицька/Catholic, англіканська/Anglican, протестантська/Protestant* та ін.

Другий рівень ядерної лексики становить лексика, використовувана в основних сакральних текстах — Старому Заповіті, Євангелії. Мовні елементи подібного типу (біблеїзми) є інтертекстуальними маркерами текстів релігійної проповіді і, як правило, апелюють до фонду загальних знань адресата й адресанта:

- інтертекстуальні реалії, що позначають географічні місця, пов'язані з біблійною історією: *Єрусалим/Jerusalem, Канна/Canaan, Гоморра/Gomorrah, Содом/Sodom, Віфлеєм/Bethlehem*;

- біблійні власні імена: *Марія/Mary, Захарія/Zachariah Павло/Paul, Петро/Peter, Марія Магдалина/Mary Magdalene, Мойсей/Moses, Іуда/Judas, Пілат/Pilate*;

- біблійні зоосемізми та фітосемізми: *козел відпущення (козел офірний)/scapegoat, Валамова ослиця/Balaam's ass, золотий телець/golden calf, безплідна смоковниця/barren fig tree, неопалима купина/burning bush*;

-біблійні соматизми: *всевидюче око/the all-seeing eye, умивати руки/to wash one's hands, у поті чола/by the sweat of one's brow*.

Говорячи про біблеїзми, необхідно окремо підкреслити, що мова релігії впливає на різні сторони культурного життя всього суспільства і, перш за все, на загальну культуру мовлення. В загальнонаціональну мову проникають особливі форми, властиві релігійній мові. Це проникнення проявляється на всіх рівнях, але саме група біблеїзмів найбільш активно поповнює мовні ресурси інших функціональних стилів і тому заслуговує окремого дослідження.

До третього рівня лексики, що характеризує тексти релігійної проповіді, відноситься досить різноманітна група одиниць словникового порядку, межі якого дещо розмиті, так як дана лексика належить до мови повсякденного спілкування, але в контексті релігійної проповіді набуває значення релігійної. До таких слів належать лексеми типу *життя/life, діло/deed, закон/law, падіння/fall, гріх/sin, покарання/punishment* та ін.

За кожним з цих слів в звичайній мові закріплено коло певних значень. У релігійній мові, яка характеризується метафоричністю і образністю, ці ж слова отримують нове значення і входять в семантичне поле релігії.

Висновки. На підставі проведеного зіставного дослідження англійської та української проповідницької дискурсу можна зробити певний висновок про те, що, незважаючи на конфесійні відмінності, національні особливості взаємодії християнської релігії з культурою, історією, соціальними відносинами тієї чи іншої нації, мовні показники (зокрема, лексичні засоби вираження категорії сакральності) містять багато спільного в текстах англійської та української проповідей. Залучення до розгляду мови релігії теолінгвістичного підходу дає можливість витримати баланс між власне лінгвістичним підходом до дослідження мови релігії і теологічним підходом до сакральності об'єкта дослідження. Перспективним вважаємо використання методів зіставної

теолінгвістики для дослідження різномовних релігійних (проповідницького та молитовного) дискурсів на всіх мовних рівнях.

Список літератури

- Адмони В.Г. Система форм речевого высказывания. РАН Ин-т лингв. исслед. Спб. : 1994. 153с.
- Гадомский А. К. Теолингвистика: история вопроса. *Ученые записки Таврического национального университета. Сер. Филология*. 2005. № 1, т. 1.18 (57). С. 16 -26.
- Киквидзе И. Д. Сопоставительная теолингвистика: предмет и цели исследования. *Политическая лингвистика*. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Уральский государственный педагогический университет». 2018. №1. С. 115-119
- Кончаревич К. К теоретико-методологическому обоснованию сопоставительной теолингвистики (на материале русского и сербского языков). *Достижения и перспективы сопоставительного изучения русского и других языков*: сб.материалов докл.участн. VII международный симпозиум. Белград, 2012. С. 14–22. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Одесса: Латстар, 2002. 288 с.
- Малинович Ю.М. Текст, его классы и их идентификация. *Язык в эпоху знаковой культуры*: Тезисы докладов и сообщений международной научной конференции. Иркутск : ИГПИИЯ, 1996. С. 87-92
- Назаров В. Н. Введение в теологию. М.: Гардарики, 2004. 320 с.
- Садовников О. К., Згурский Г. В. под ред. Смоленского С. Н. Новейший словарь религиоведения. Ростов на Дону: Феникс, 2010. 444 с.
- Шамарова С.И. К вопросу о теолингвистике: цель, задачи, объект, методы и основные направления. *Филологические науки*. 2012. Вып. октябрь. URL: <https://research-journal.org/languages/k-voprosu-oteolingvistike-cel-zadachi-obekt-metody-i-osnovnye-napravleniya/> (дата звернення 20.07.2020)
- Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Harmondsworth: Penguin Books, 2003. 508 p.
- Noppen van J.-P. From Theolinguistics to Critical Theolinguistics: the Case for Communicative Probity. 2004. URL: <http://www.jovanoppen.tk>. (дата звернення 18.12.2019)
- Wagner A. Theolinguistik. *Internationale Tendenzen der Syntaktik und Pragmatik*. 1999. P. 507-512.

References

- Admoni, V.G. (1994). Sistema form rechevogo vyskazyvaniya. RAN In-t lingv. issled. Spb.
- Gadomskij, A. K. (2005). Teolingvistika: istorija voprosa. Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta. Ser. Filologija.. № 1, t. 1.18 (57). 16 -26.
- Kikvidze, I. D. (2018). Sopostavitel'naja teolingvistika: predmet i celi issledovaniya. Politicheskaja lingvistika. Federal'noe gosudarstvennoe bjudzhetnoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovaniya «Ural'skij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet». №1. 115-119.
- Koncharevich, K. (2012). K teoretiko-metodologicheskomu obosnovaniyu sopostavitel'noj teolingvistiki (na materiale russkogo i serbskogo jazykov). Dostizhenija i perspektivy sopostavitel'nogo izuchenija russkogo i drugih jazykov: sb.materialov dokl.uchastn. VII mezhhdunarodnyj simpozium. Belgrad. 14–22.
- Kuharenko, V.A. (2002). Interpretacija teksta. Odessa: Latstar.
- Malinovich, Ju.M. (1996). Tekst, ego klassy i ih identifikacija. Jazyk v jepohu znakovoj kul'tury: Tezisy dokladov i soobshhenij mezhhdunarodnoj nauchnoj konferencii. Irkutsk : IGPIIJa. 87-92.
- Nazarov, V. N. (2004). Vvedenie v teologiju. M.: Gardariki.
- Sadovnikov, O. K., Zgurskij, G. V. pod red. Smolenskogo, S. N. (2010). Novejšij slovar' religiovedenija. Rostov na Donu: Feniks.
- Shamarova, S.I. (2012). K voprosu o teolingvistike: cel', zadachi, ob`ekt, metody i osnovnye napravlenija. Filologicheskie nauki. Vyp. oktjabr'. Retrieved from [https://research-](https://research-journal.org/languages/k-voprosu-oteolingvistike-cel-zadachi-obekt-metody-i-osnovnye-napravleniya/)

journal.org/languages/k-voprosu-oteolingvistike-cel-zadachi-obekt-metody-i-osnovnye-napravleniya/

Crystal, D. (2003). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Harmondsworth: Penguin Books.

Noppen, van J.-P. (2004). From Theolinguistics to Critical Theolinguistics: the Case for Communicative Probit. Retrieved from :<http://www.jovanoppen.tk>.

Wagner, A. Theolinguistik.(1999). *Internationale Tendenzen der Syntaktik und Pragmatik*. 507-512.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2020 р.